

ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ Ο Γ΄ ΚΑΙ ΤΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ*

(Σεπτέμβριος 1863—Δεκεμβρίου 1866)

«Υμεῖς σήμερον ἀπαιτεῖτε ὅπως ἀποκλεισθῶσιν εἴκοσι ὀκτὼ ἐν ὄλῳ Κοινοῖτες ἐκ τοῦ ὅλου τῶν 85 συμμετόχων Κοινοτήτων. Εἶναι τοῦτο ἰσότης; Ἐν τούτοις, αἱ Κοινοῖτες αὗται ἀποκλείονται ὑφ' ὑμῶν τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, δι' οὐδὲν ἄλλο, εἰ μὴ διότι λέγονται γραικικάι¹. Καὶ «ἄλλο» ἔγραφεν ἡ «Ἀρμονία» «πρὸς οἰκοδομὴν καὶ παγίωσιν τοῦ θελοῦ τούτου καταστήματος, οἱ Γραικοί, μαρτυροῦσης ἡλίου φαινότερον τῆς καθολικῆς ἱστορίας, κατέβαλον ποταμοὺς καὶ λίμνας αἱμάτων μαρτυρικῶν, δι' ὧν ἐξυμώθη τὸ ἔδαφος, τὸ ὁποῖον πατοῦμεν ἀμφοτέροι, ποταμοὺς ἀενάου διδασκαλίας καταπλημμυρήσαντας τὴν ὑψηλίον ἐκ τοῦ στόματος μυρίων θεοφύρων πατέρων λεγομένων Γραικῶν, καὶ διὰ τοσούτων ἁγίων Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων, διδασκαλίας, ἥτις ἀνεκλήρυξε τὴν εὐσέβειαν, ἐφώτισε τὰ ἔθνη τὰ πεπλανημένα, καὶ ἐπαγίωσε τὰ ὁρθὰ δόγματα τῆς ἀμωμήτου πίστεως, τὴν ὁποίαν ἐπίσης προσβεβύμεν καὶ ἐφ' ἣ δικαίως καυχώμεθα. Ἀπέναντι τούτων, τί καταβαλόντες οἱ ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος εἰς τὴν εὐσέβειαν προσελθόντες Βούλγαροι, ὅχι μόνον ἀντιποιοῦνται τῶν ἴσων δικαιωμάτων, ἀλλ' ἤδη ἐπιμένουσι καὶ νῦν ἀποκλείσωσιν ἐκ τῶν δικαιωμάτων τούτων τὸ ἡμῖς περίπου τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, τῶν λεγομένων Γραικῶν²; Πρὸς τὰς σκέψεις ταύτας τῆς «Ἀρμονίας» ἀπήντησε καὶ ὁ βουλγαρικὸς «Χρόνος» καὶ ὁ Γεώργιος Νέμιτσωφ, στείλας ἀναίρεσιν πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν «Ἀρμονίαν». Πολεμοῦντες οὗτοι τὰς βάσεις, ἐφ' ὧν ἡρεῖδετο τὸ ἄρθρον τῆς ἑλληνικῆς ἐφημερίδος, ὅτι δηλαδὴ, πρὸ παντός, ἡ ἐθνικότης ἀποκρούεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἡ ἰσότης ἡ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐπιζητουμένη ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἄδικος καὶ ἀντικανονικῆ, ἀπὴντων: «ἡμεῖς δὲν βλέπομεν τὸ ἀντικανονικὸν καὶ ἀντεκκλησιαστικὸν τῶν προτάσεων τούτων... Εἴμεθα μάλιστα πεπεισμένοι, ὅτι τὸ σκανδαλωδέστερον τῶν ζητημάτων, τὸ τοσοῦτον συνταράσσον τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τῶν ὁμοδόξων ἀδελφῶν ἡμῶν, εἶναι κατὰ πάντα σύμφωνον πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡμῶν διότι ἡ πρὸ πάντε ἐτῶν συγκροτηθεῖσα Μεγάλη Σύνοδος μεταξὺ τῶν δέκα πέντε ἁρθρων, ὅσα παραχωρεῖ εἰς τοὺς Βουλγάρους, χορηγεῖ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ προσεδρεύωσιν εἰς τὴν Σύνοδον δύο Ἀρχιερεῖς Βούλγαροι, ὥστε ἡ ἀρχὴ τῆς ἐθνικότητος εἶναι παραδεδεγμένη

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους, σελ. 272, καὶ τέλος.

1. Ἡ «Ἀρμονία» ἐδείκνυε τὸ ἄτοπον τοῦ πράγματος ὑπομιμνήσκουσα τὰς χρηματικὰς ἐπιχορηγήσεις τῶν ἐπαρχιῶν τούτων (ἐνδ' ἂν. σ. 105).

2. Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ», σελ. 18. 19.

ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὅλη δὲ ἡ φιλονεικία ἔγκειται περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελλόντων νὰ συνεδριάζουσιν¹. Ἀποκρινόμενος ὁ Νέμιτσοφ εἰς τὸ ἐπιχείρημα τῆς «Ἀρμονίας», ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἐθνικότητος, ἐφαρμοζομένης τυχόν, ὡς οἱ Βούλγαροι εἰσηγοῦνται, ἀποκλείουσι τοὺς ἄλλους ἐν Τουρκίᾳ ὁρθοδόξους λαούς, ἔλεγεν ὅτι ἡ δύναμις τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου παύει, ἀφοῦ οἱ Γραικοὶ περιλαμβάνουσιν αὐτοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν ἐθνικότητι, μὴ διακρίνοντες αὐτοὺς ὡς ἰδιαίτερα ἔθνη, ἀνεξάρτητα τῶν Ἑλλήνων. Σχετικῶς πρὸς τὴν ἄλλην ἀποψιν τῆς «Ἀρμονίας», περὶ τοῦ ἀδίκου τῆς Βουλγαρικῆς ἀπαιτήσεως νὰ ἀποκλεισθῶσι τοῦ δικαιώματος τοῦ παρεδρεῦναι ἐν τῇ Συνόδῳ εἰκοσι ὀκτὼ Μητροπολῖται ἀρχαίων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες διέλαμψαν ἐν τῷ χριστιανισμῷ πολὺ πρὸ τῆς τῶν Βουλγάρων ἐπιστροφῆς, ὁ Νέμιτσοφ παραινῶν καὶ μετ' εἰρωνείας ἔγραφεν ὅτι «εἶναι οἰκτρὸν ἐπιχείρημα τὸ νὰ ἀνακηρύττῃ χριστιανὸς ἄνθρωπος, ὅτι οἱ Μάρτυρες, οἱ σφαγιασθέντες χάριν τοῦ δόγματος τοῦ Χριστοῦ ἦσαν Ἕλληνες καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν Ἕλληνες ἔχουσι περισσότερα δικαιώματα ἐν τῷ χριστιανισμῷ². Καὶ ἐπιτέρει : «Οἱ Βούλγαροι δυστυχῶς δὲν ἔσχον τόσῳ ἔνδοξον παρελθόν, ἐπομένως οὐδὲ ζητοῦσι τι ἐν τῇ ἐθνικῇ αὐ-

1. Διατριβὴ Π. Νέμιτσοφ, παρὰ : «τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ» σ. 38, 39.— Ταῦτα ὑπὸ ἐπήρειαν τῆς φυλετιστικῆς τάσεως ἔγραφεν ὁ Νέμιτσοφ, καίτοι ἐν τῷ αὐτῷ ἀρθρῳ αὐτοῦ νομιμοφανῶς ἐξεφράζετο καὶ ἄλλως, ὅτι «οἱ Βούλγαροι ὑπερασπίζονται τὰ δικαιώματα αὐτῶν, ὅσα κέκινται ὡς χριστιανοὶ ὁρθόδοξοι καὶ ὄχι ὡς Βούλγαροι, ἐν τῇ ἐθνικῇ αὐτῶν ἰδιότητι». (Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ», σ. 35· πρβλ. καὶ 60, 61). Ἐν τῇ εἰρηνευτικῇ αὐτῆς προσπάθειᾳ τὸς φράσεις ταύτας λαβοῦσα ὡς ἀφετηρίας ἡ «Ἀρμονία» ἀπῆντα εἰς τὴν διατριβὴν τοῦ Νέμιτσοφ συγκαίρουσα αὐτόν, διότι ἀπεχώρισε τὸ ζήτημα ἀπὸ τοῦ παρεισφρησάντος σκανδάλου τῆς ἐθνικότητος καὶ κατεδείκνυνεν αὐτὸ ζήτημα ἐπαρχιακὸν δῆθεν, ἀντὶ ἐθνικοῦ. Ἀλλ' ἡ «Ἀρμονία», παρασιωπῶσα ἔστιν ὅτε τὰ ἐπιβαρυντικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀντιπάλου πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς εἰρηνεύσεως ἀπεδείκνυνε μόνον τὸν ἱερὸν αὐτῆς πόθον καὶ οὐδὲν κατ' ὁρθεὶς περιπλέων. Ἰδὲ σελ. 65, 72. Ἄλλως τε, ἐν τῇ πορείᾳ τῆς συζητήσεως, προκαίμενον νὰ ὀρίσῃ τὴν οὐσίαν τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος, ἐπανερχεται καὶ θέτει τὸς δηλώσεις τοῦ διατριβογράφου ὡς ἀνεχούσας ἀκριβῶς τὴν οὐσίαν τοῦ ζητήματος, ἥτις εἶναι : ὁ ἐθνικισμὸς ὡς ἀρχὴ διοικήσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (σελ. 89, 90). Ἰδὲ καὶ ἀρθρ. τοῦ Σ. Τζομανάφ, ἐν τῷ Βουλγαρικῷ «Χρόνῳ». (Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ», σ. 139, 140).

2. Ἡ «Ἀρμονία» εἰς ἀπάντησιν ἔγραφεν ὅτι ὁ συζητητὴς παρενόησε τὰ λεγόμενα. Βάσις καὶ τὸ διήκον πνεῦμα τῶν ἐν τῷ παρανοουμένῳ ἀρθρῳ γραφομένων ἦτο οὐχὶ ἡ καύχσις ἢ ἐκμετάλλευσίς τῶν ἑλλήνων ἐργατῶν τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλ' ἡ κατάδειξις ὅτι «ἡ ἀπέλασις τῶν ἀποκλειομένων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων γραϊκῶν Μητροπόλεων ἀπὸ τοῦ διοικητικοῦ τῆς Μ. Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἰσότης, ἀλλὰ ἀδίκια καὶ σφετερισμὸς παρὰ νόμος τῶν τῇ ἀπάτησιν ταύτῃν προβαλόντων»... Οὐδὲν εἵπομεν, ἅπασι ! οὔτε περὶ κοσμικῆς δόξης καὶ μεγαλείου τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, οὔτε ἐπαρουσιάσαμεν ἀξιώσεις τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν ἐπὶ τοῦ διοικητικοῦ τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε δικαιώματα τῶν ἐπισκόπων τῶν γραϊκῶν κοινότητων, ἄλλα παρ' ὅσα νέμονται οἱ ἐπίσκοποι τῶν Βουλγαρικῶν, οὔτε ἂν μέχρις ἀπλῆς ἐπινοίας ἐφαντάσθημεν ὅτι πρέπει ἢ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκλείσωμεν τῶν ἀνέκαθεν κεκτημένων δικαιωμάτων οὐδένα τῶν Μητροπολιτῶν οὔτε Βουλγαρικῆς, οὔτε Ἀλβανικῆς, οὔτε Σλαβικῆς ἐπαρχίας». (Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ», σ. 113).

τῶν ἰδιότητι· ὡς ἀποτελοῦντες ὁμῶς μέλος τῆς 'Ορθοδόξου' Ἐκκλησίας θέλουσι νὰ ἀπολαμβάνωσι τῶν ἰσῶν μετὰ τῶν ἐνδόξων μὲν, ἀλλὰ χριστιανῶν ἀδελφῶν αὐτῶν Γραικῶν. Διότι πιστεύομεν ἐν ὅλῃ ἡμῶν τῇ χριστιανικῇ συνειδήσει ὅτι οἰοσδήποτε λαός, μετ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐκδουλεύσεις ὅσας προσήνεγκεν εἰς τὴν πίσιν τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτῇ τι περισσότερον τῶν ὁμοδόξων αὐτοῦ· διότι οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν, ἐξυπηρετῶν τὸν χριστιανισμόν παρὰ τὸ καθήκον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς τὸ συντελεῖν τὸ ἐπ' αὐτῷ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὅταν δὲ ἐν Ἐθνὸς Ὁρθόδοξον οἰοσδήποτε ζητῇ νὰ ἔχη πάντα τὰ λοιπὰ ὁρθόδοξα Ἐθνη ὑπὸ τὴν ἰδικήν του διοίκησιν καὶ ἐξουσίαν, δὲν δύναται ἀρᾶ γε ἐτεροδόξος τις νὰ κατηγορήσῃ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὡς παρεισάγουσαν εἰς τὴν ἀγνότητα τῆς πατροπαράδοτου Ὁρθοδοξίας ἀρχὴν ἀγνωστον καὶ συνήθη μόνον εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν»¹;

Παρομοίας σκέψεις ἐδημοσίευσεν καὶ ὁ βουλγαρικὸς «Χρόνος», ὅστις ἐχαρakterίριζε γενικῶς τὰς ἐν τῇ «Ἀρμονίᾳ» ἰδέας ὡς μὴ ἀκριβεῖς καὶ ἀσυμφώνους μετὰ τὴν οὐσίαν τῆς Βουλγαρικῆς ὑποθέσεως ἐπὶ τὸ διασῶσαι ὑπὸ ζήλου ἀκατασχέτου τάξιν πραγμάτων, ἥτις φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μᾶλλον, καίτοι κολλομένουσα τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς κατὰ φαντασίαν ὄνειροπολήσεις γυναικῶν ἀνθρώπων»². Ἐκφράζων δὲ τὴν λύπην του διὰ τὸν ζήλον τῆς «Ἀρμονίας», τοῦ νὰ ἐπιφέρῃ πληγὴν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν Βουλγάρων ἥτις, ὡς ἔγγραφεν ὁ «Χρόνος», ἐστὶ κυρίως ὑπόθεσις περὶ διαρρυθμίσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἐξεφράζετο ὅτι οἱ Βούλγαροι ἀγωνίζονται ὑπὲρ μιᾶς τάξεως συμβιβασομένης μετὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀλήθειαν... ἐνῷ ἡ «Ἀρμονία» ὑπερμαχεῖ ὑπὲρ ἐνὸς παπισμοῦ ἀνατολικοῦ. «Κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔλεγεν ὁ «Χρόνος», τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι ὅτι καὶ πᾶν ἄλλο ἥδη ὑπαρχον ἢ μέλλον ὁρθόδοξον Πατριαρχεῖον, μὲ μόνην τὴν ἀσίμμαντον δια-

1. Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ», σ. 41-42. Ἡ «Ἀρμονία» ἀπαντᾷσα εἰς τὴν σκέψιν ὅτι οἱ Βούλγαροι ὡς ὁρθόδοξοι ἔχουσι δικαιώματα εἰς τὸ διοικητικὸν τῆς Ἐκκλησίας, εὗρεσκε πλημμελεῖ τὴν σκέψιν ταύτην λέγουσα ὅτι ὡς ἐν τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ μερικῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐν ταῖς ἐν μερικωτέραις τῶν κατὰ τόπους Μητροπόλεων καὶ Ἐπισκοπῶν, ὑπάρχει διαφορὰ Ἐκκλησίας διοικήσεως καὶ Ἐκκλησίας διδασκομένης Ἐκκλησίας διοικήσεως, ἥτις ἐστὶν οἱ ἐκασταχοὶ ποιμένες καὶ Ἱεράρχαι, καὶ Ἐκκλησίας διοικουμένης, ἥτις ἐστὶν οἱ ὑφ' ἐκάστην Ἐκκλησίαν πιστοί... Ἐπομένως, δὲν ἀρκεῖ ἀπλῶς τὸ νὰ εἶναι τις ὁρθόδοξος, ὥστε νὰ ἔχῃ δικαίωμα νὰ μετέχῃ διοικήσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· τοιοῦτον δικαίωμα «εἰς τὸ διοικητικὸν τῆς Ἐκκλησίας Κων(ν)πόλεως κέκτηνται μόνον μονώτατοι οἱ κατὰ καιροὺς Πατριάρχαι τῆς Κων(ν)πόλεως καὶ οἱ ἐν ἐνεργείᾳ Ἀρχιερεῖς τῆς περιφερείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου». Ἡ «Ἀρμονία» ἡμολογεῖ ἐπίσης ὅτι καὶ οἱ λαϊκοὶ δὲν δύναμεθα νὰ εἰμεθα ἀδιάφοροι ὡς πρὸς τὰ διοικητικὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς χριστιανοὶ ὁρθόδοξοι δικαιούμεθα νὰ διοικώμεθα καλῶς, ἀλλὰ βλέπει καὶ πολλὴν διαφορὰν μεταξὺ συμπράξεως τῶν λαϊκῶν μετὰ τῆς διοικήσεως Ἐκκλησίας καὶ ἰδιοποιήσεως τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀνηκόντων εἰς μόνους τοὺς Ποιμένας. Ἴδε σελ. 67-71.

2. Ἐνθ. ἀν σ. 46, 53, 54

φοράν, ὅτι ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἔχει τὰ προεβία τῆς τιμῆς. Ἐν τούτῳ τῷ μερικῷ Πατριαρχεῖῳ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν χριστιανῶν ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας ἀπαρτίζεται ὑπὸ Βουλγάρων, μετὰ τῶν ὁμοφύλων καὶ ὁμογλώσσων αὐτῶν Βοσνιακῶν καὶ Ἑρζεγοβινίων,¹ τὸ δὲ μικρότερον ὑπὸ τῶν γραικῶν, μετὰ τῶν εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ παρόντος προσκεκολλημένων Ἀλβανῶν, Κουτσοβλάχων καὶ Ἀνατολιτῶν.² Τὶ λοιπὸν τὸ παράδοξον καὶ ἄτοπον, ἐὰν οἱ πρῶτοι, παρακινήθοντες ὑπὸ σπουδαίων αἰτίων, προβάλλωσιν ιδέας περὶ μιᾶς ἴσης καὶ ὁρθῆς παραστάσεως τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ἐνὸς μέρους καὶ τοῦ ἑτέρου ἐν τῇ κοινῇ συνόδῳ τοῦ μερικοῦ αὐτῶν Πατριαρχείου; Καὶ ἐν τίνι ἀξιοσεβασίῳ καὶ πειστικῷ λόγῳ δύνανται νὰ ἀπορριφθῶσι παρ' ὁρθοδόξου αἱ ιδέαι αὗται ;³ Σχετικῶς πρὸς τὸ δημοσίευμα τῆς « Ἀρμονίας » ὅτι κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους τὸ ζήτημα εἶναι λελυμένον ὑπὲρ τοῦ Πατριαρχείου, ὁ « Χρόνος » ἀπήντα : « Ἡμεῖς δὲν συμφωνοῦμεν ὥς πρὸς τοῦτο τὸ συμπέρασμα. Ἐν πρώτοις, ἡμεῖς λέγομεν ὅτι τὸ ζήτημα δὲν εἶναι λελυμένον καὶ ἀπόδειξις τούτου ἐστὶ, α.) ὅτι ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις, καθὼς καὶ τὸ Πατριαρχεῖον, ἐνασχολοῦνται εἰσέτι νὰ εὗρωσι λύσιν τινὰ δι' αὐτό· καὶ β.) ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Κανονισμοὶ τοῦ Πατριαρχείου, οὓς ἡ « Ἀρμονία » συγκαταλέγει μεταξὺ τῶν νόμων, καθ' οὓς ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις πρέπει νὰ δικάσῃ, ἥδη ἀναθεωροῦνται ὅπως διορθωθῶσιν.⁴ Ἀκολούθως ὁ « Χρόνος » ὑποστηρίζει ὅτι αἱ αἰτήσεις τῶν Βουλγάρων εἶναι σύμφωνοι πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους ἐκφράζεται : « Τὰ Βεράτια οὐδὲν ἄλλο περιέχουσιν εἰμὴ ὅτι, ὀρίζονται τὰς ἐπαρχίας, ἐφ' ὧν ἐκτείνεται ἡ πνευματικὴ ἐξουσία τοῦ Πατριάρχου, ἐξασφαλίζουν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐλευθέραν τινὰ διοίκησιν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς νόμους, τοὺς κανόνες, τὰ ἔθνη αὐτῆς μετὰ τῶν ἀναγκαίων πρὸς τοῦτο δικαιωμάτων τῆς Πατριαρχικῆς καὶ Ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας. Ταῦτα λοιπὸν τὰ Βεράτια ἐδόθησαν οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος τῶν Πατριαρχῶν καὶ τοῦ Κλήρου, ἀλλ' ἐπ' ὠφελείᾳ ὅλων τῶν χριστιανῶν. Οἱ Βούλγαροι δὲν ζητοῦσι νὰ καταργηθῇ ἡ δύναμις αὐτῶν, καὶ ἀφαιρεθῶσι τὰ δικαιώματα καὶ τὰ προνόμια, δι' ὧν περιφρουρεῖται ἡ αὐτοπραξία τῆς Ἐκκλησίας ἐντὸς τοῦ Κράτους, ἡ τάξις καὶ ἡ εὐταξία ἐν τῇ διοικήσει αὐτῆς· οὗτοι ζητοῦσι μόνον ἐκεῖνο, ὅπερ ἀπαιτεῖ καὶ τὸ ἑνδοξον Χάριτι—Χουμαγιούν

1. Εἶναι περίεργον πῶς οἱ Βούλγαροι, δι' ἄσχυριζόμενοι ὅτι ἦσαν μεζονος πληθυσμοῦ δὲν ἤξιουν καὶ μεζονα δικαιώματα, ἀλλ' ἴσα μετὰ τῶν γραικῶν ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας !

2. Ἡ « Ἀρμονία » ἀπαντῶσα εἰς τὴν Βουλγαρικὴν σκέψιν, ὅτι αἱ ἄλλαι φυλαί, πλὴν τῆς Βουλγαρικῆς, συμπεριλαμβάνονται μετὰ τῆς ἐλληνικῆς, εἰλεγεν ὅτι οἱ γραικοὶ οὐδένα τῶν ὁμοθρήσκων αὐτῶν ἀποκλείουσι... πάντας συμπεριλαμβάνουσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν κοινωνίαν. Δυστυχῶς ὁμως πρῶτοι ἀφίστανται ἀπ' αὐτῶν οἱ Βούλγαροι, διακρίνοντες ἑαυτοὺς πάντων τῶν ἄλλων, καὶ συγχωνεύοντες ἐν τῇ φαντασίᾳ των πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον, ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἐθνικότητα. (Τὰ « Ἀρμονία », σελ. 95, 96)

3. Ἐνθ. ἀν. σ. 47,

4. σ. 48, 49.

τοῦ 1856, τοῦτέστι νὰ γίνωσι μεταρρυθμίσεις, ἃς ἀπαιτοῦσιν ἡ πρόοδος τῶν φώτων καὶ ὁ καιρὸς, καὶ νὰ τεθῇ ἡ Πατριαρχικὴ καὶ Ἐπισκοπικὴ ἐξουσία εἰς ἁρμονίαν μετὰ τῆς νέας τάξεως, τὴν ὁποίαν ἐξασφαλίζουν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν αἱ μεγάθυμοι προθέσεις τῆς Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος»¹. «Ὅπως γίνωσιν αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται, «ἐξακολουθεῖ ὁ Βουλγαρικὸς «Χρόνος», «συνεκλήθη τῷ 1857 ἡ οὕτως ὀνομασθεῖσα Ἐθνοσυνέλευσις, συνισταμένη ἐκ προσώπων κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν, ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν· ἀλλ' ἡ συνέλευσις αὕτη ἔνεκα τῶν μονομερῶν τάσεων, ἐξαρτωμένων ἐκ τῆς ἑλλιπούς καὶ ἀτελοῦς παραστάσεως τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἔνεκα τῆς μεροληψίας καὶ τῶν προλήψεων, αἵτινες ἐκυρίεον ἐν αὐτῇ, δὲν ἐξεπλήρωσεν, ὥς ἔδει, ἣν ἀνέλαβεν ἐντολήν... Καὶ μία ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι, ἅμα ἐπέρανε τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς ἡ συνέλευσις, ἐν εὐρὺν τμήμα τῶν Ὁρθοδόξων κατοίκων, ἐφ' ὧν ἐκτείνεται ἡ ἐξουσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, διεμαρτυρήθη ἐνώπιον τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως... καὶ ἔκτοτε ἀνεφάνη ἰσχυρότερον τὸ οὕτως ὀνομασθὲν Βουλγαρικὸν Ζήτημα. Ἄλλη ἀπόδειξις εἶναι ὅτι οἱ Κανονισμοὶ οἱ τότε συνταχθέντες ἀνεθεωρήθησαν ἤδη πρὸ τριῶν ἐτῶν, τῇ συναινέσει τοῦ Πατριαρχείου, τῇ ἐπιδοκιμασίᾳ καὶ κυρώσει τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ὑπὸ μιᾶς Ἐπιτροπῆς· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ Βουλγαρογοραϊκὴ.. Ἰδοὺ δὲ καὶ ἤδη πάλιν ἀναθεωροῦνται ὑπὸ ἄλλης τινὸς Ἐπιτροπῆς»². Ὁ «Χρόνος» θεωρεῖ ὑπεύθυνον τῆς ὑπαρχούσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταραχῆς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἐπιδιώκουν τὰ συμφέροντα μιᾶς μόνον, τῆς ἰδικῆς των, ἐθνικότητος, καὶ πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῶν, ὅχι μόνον ἐπιτρέπουσιν εἰς ἑαυτοὺς νὰ καταπατῶσι τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ νὰ περιφρονῶσι τοιαῦτα σπουδαῖα καὶ ἱερὰ καὶ ἀγνὰ συμφέροντα, οἷά εἰσιν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ δόξα τῆς Ἐκκλησίας τούτων τῶν μερῶν». — Εἰς τὴν παρατήρησιν τῆς «Ἀρμονίας» ὅτι αἱ αἰτήσεις τῶν Βουλγάρων δὲν συνάδουσι πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον, ὁ «Χρόνος» ἀπήντα: «Ἡμεῖς ἐρωτῶμεν... τίνες εἰσιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας κανόνες οἱ ὁρίζοντες τὸν νῦν ὑπάρχοντα τρόπον τῆς ἐκλογῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τοῦ σχηματισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς χειροτονίας τῶν Μητροπολιτῶν καὶ τῶν Ἐπισκόπων; Ποῦ καὶ πῶς ἀντιβαίνουνσι τοῖς κανόσι τούτοις αἱ τελευταῖαι τῶν Βουλγάρων αἰτήσεις; Ἄς μᾶς διαφωτίσῃ περὶ ταύτης τῆς παραβάσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανονικοῦ δικαίου. Οἱ Βούλγαροι, τῶν ὁποίων ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ εἰσὶ τοῖς πᾶσι γνωσταί, οὐδόλως ἐπιθυμοῦσι νὰ ὑποπέσωσιν εἰς παρομοίας πλάνας καὶ ἅμα διαφωτισθέντες περὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου, πρῶτοι θέλομεν ὑψώσει φωνήν ἐναντίον τῆς ἀσεβείας καὶ ἐλευθέρως θέλομεν κηρύττει τὴν ἀλήθειαν. Μέχρι δ' ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἔσεται ἡμῖν ἐπιτετραμμένον νὰ εὐρισκόμεθα ἐν τῇ πεποιθήσει, ὅτι τῆς ἐνεστώσης ἐναντιώσεως τοῦ Οἰ-

1. Ἐνθ. ἀν. σ. 49. 50.

2. Ἐνθ. ἀν. σ. 49. 50.

3. Ἐνθ. ἀν. 51.

κουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐκδηλωθείσας αἰτήσεις αἴτιον εἶναι οὐχὶ ὅτι οἱ τῆς Ἐκκλησίας κανόνες οὐδένα τρόπον δυνατὸν παρέχουσιν, ὅπως εὐρεθῇ μέσον πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ εὐσεβοῦς τούτου ἔθνους, ἀλλ' ὅτι ἡ ἐθνικότης ἐκείνη, ἡ ὁποία κρατεῖ σήμερον τὰ Πατριαρχεῖα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῆς καὶ δεσπόζει οἷον ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνικοτήτων, θέλει νὰ διακρατήσῃ ταύτην τὴν κυριαρχίαν καὶ τοῦ λοιποῦ. Οὕτω δὲ πεπεισμένοι ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα ἄλλως νὰ πράξωμεν, εἰ μὴ νὰ ἀποταθῶμεν πρὸς τὴν ἀνωτάτην ἐν τῷ βασιλείῳ ἐξουσίαν, ἐξ ἧς ἐξήρτηται ἡ νῦν ἐξωτερικὴ ἡμῶν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑποταγή, διότι ἡ ἐσωτερικὴ, ἡ ἐπὶ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ ἐρειδομένη, πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐξέλιπε, καὶ νὰ παρακαλέσωμεν τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ὅπως, μεταχειρισθεῖσα τὰ γνωστὰ εἰς μίαν Κυβέρνησιν μέσα, ἀναγκάσῃ τὸ Πατριαρχεῖον νὰ συμμορφωθῇ ἐντελῶς πρὸς τὴν δικαιοσύνην διὰ μιᾶς πραγματικῆς ἐκτελέσεως τῶν μεταρρυθμίσεων, αἵτινες ἀπαιτοῦνται ὑπὸ τῆς προόδου τῶν φώτων καὶ τοῦ χρόνου, ὡς κηρύττει τὸ ἀξιωματικὸν Χάτι Χουμαγιούν τοῦ 1856.¹ Εἰς τὸν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων διδόμενον χαρακτηρισμὸν τῆς Βουλγαρικῆς διενέξεως, ὡς εἰσαγωγῆς καινοτόμου ἐθνικιστικὸν πνεῦμα εἰς τὸ διοικητικὸν τῆς Ἐκκλησίας σύστημα, ὁ «Χρόνος» ἐξεφράζετο ὅτι ἡ τοιαύτη Πατριαρχικὴ καὶ γραικικὴ ἄποισις εἶναι ὑπεκφυγὴ καὶ μετατροπὴ συμφεροντοσκόπος τῆς Ἀποστολικῆς διδασκαλίας. «Διανοήθησαν, λέγει, οἱ γραικοὶ νὰ μετατρέψωσι τὴν Ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, καθ' ἣν ἅπασαι αἱ ἐθνικότητες, πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσιν ἴσοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν διδασκαλίαν, ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ διάκρισις ἐθνικοτήτων, διὰ νὰ δύνανται, ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα Χριστιανοί, νὰ διακρίνωσι πάντοτε τοὺς ἰδίους αὐτῶν ὁμογενεῖς ἀπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ἄλλων φυλῶν καὶ νὰ μᾶς ἀποβάλλωσιν ἀκωλύτως ἀπὸ τῆς μεθέξεως τῆς διοικήσεως τοῦ κοινοῦ Πατριαρχείου, καὶ ἀπὸ τῆς κατοχῆς τῶν ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν, καθ' ὅσον αὐτοῖς συμφέρει». Ἐπειδὴ δὲ ἡ «Ἀρμονία», καθὼς καὶ ὅλος ὁ ἑλληνικὸς Τύπος, μεταχειρίζετο πολλάκις τὴν λέξιν «Ἐκκλησία» πρὸς δῆλωσιν τοῦ Πατριαρχείου ὡς ἀνωτάτης πνευματικῆς Ἀρχῆς ὁ Βουλγαρικὸς «Χρόνος» παρετήρει ὅτι ἡ χρῆσις δὲν εἶναι ὀρθή. Διότι, ὡς ἔγραψεν, ἀναγινώσκων τις, ὅτι «οἱ Βούλγαροι ἐνάγουσι τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ δικαστήριον», ἥδελε νομίσει ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐπανίστανται κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐν γένει, ἥτις ἐστὶν ἁγία καὶ ἀναμάρτητος καὶ «οὐχὶ κατὰ τοῦ συνεδρίου γνωστῶν τιῶν ἀνθρώπων, οἵτινες, κατασχόντες ἐν ταῖς χερσὶν ἐν τῶν μερικῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχείων, μεταχειρίζονται τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐθνικότητος καὶ πρὸς βλάβην τῶν ἄλλων», ἐνῶ «τὸ ὄνομα Ἐκκλησία, ἐὰν δὲν συνοδεύηται μετ' ἄλλου τινος ἐπιθέτου, πρὸς διαστολήν, καὶ ἐὰν δὲν ἀντιπαρατίθῃται εἰς τὸ ὄνομα Κράτος, ἀνῆκει ἰδίως εἰς ὅλον τὸ ἄθροισμα τῶν πιστῶν καὶ παριστάνει ὅλου τούτου τοῦ μονοθεοῦ καὶ ἀχωρίστου

1. Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ», σ. 51. 52.

2. Ἐνθ. ἀν. 52.

σώματος τὴν ὀλομέλειαν, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ παριστᾷ μόνον τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ὃν ἔν μερικὸν Πατριαρχεῖον»¹. Οἱ Βούλγαροι ἀντιπρόσωποι ὁμως διὰ προκηρύξεως αὐτῶν, δημοσιευθείσης ἐν τῷ αὐτῷ «Χρόνῳ», ἠρνοῦντο καὶ ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ἀληθὴς Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. «Αἱ αἰτήσεις ἡμῶν, ἔγραφον οὗτοι, προσβάλλουσιν ἀληθῶς μίαν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ποίαν Ἐκκλησίαν; τὴν Φαναριωτικὴν ταύτην Ἐκκλησίαν, ὑπὸ τῆς ὁποίας τόσα ὑποφέρομεν, καὶ κατὰ τῆς ὁποίας προσκλαιόμεθα, καὶ κατ' αὐτῆς ἐξανέστημεν, καὶ τῆς ὁποίας τὸ σύστημα καταδικάζει καὶ αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, μεθ' ἧς καθ' ὁλοκληρίαν συμφωνοῦσιν αἱ εὐχαὶ ἡμῶν, ὡς τέκνων τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἧτις ἐστὶν ἡ μόνη Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία» (Τὰ ἐν Ἀρμονίᾳ σ. 147—148). Ὅδῳ προβαίνουσα ἡ δημοσιογραφικὴ αὕτη συζήτησις εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἔρευναν αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Βουλγαρικοῦ Ζητήματος². Καὶ ὅτι μὲν τὸ ζήτημα ἦτο διοικητικοῦ χαρακτῆρος οἱ δημοσιογράφοι ἦσαν σύμφωνοι. Διεφώνουν ὁμως, ἂν ὁ ἐθνικισμός, ἢ ἄλλως λεγόμενος φυλετισμός, ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῶν ἱερῶν Κανόνων καὶ ἂν, ἐν γένει, εἶναι ἀρχὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδεγμένη. Διότι καὶ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ ζητήματος ἦσαν σύμφωνοι οἱ δημοσιογράφοι οὗτοι. Οἱ Βούλγαροι ἤξισον, κατὰ τὴν δῆθεν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παραδεδεγμένην ἀρχὴν τῆς Ἑθνικότητος, ὅπως συμμετέχωσιν ἐν ὀνόματι τῆς πληθύος τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους δι' ἐξ Βουλγάρων Μητροπολιτῶν τῆς δωδεκαμελοῦς Ἱερᾶς Συνόδου, αἱ δὲ λοιπαὶ φυλαὶ διανεμηθῶσι πρὸς ἀλλήλας τὸ ἕτερον ἡμισυ. «Ἡ μερίς αὕτη», ἔγραψεν ἡ «Ἀρμονία» «ἀπαιτεῖ ἐπιμόνως τὴν κατοχὴν τοῦ ἡμίσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἢ, ἄλλως, προτιμᾷ νὰ μὲν ἔτι πολὺν ἔτι κερχωρισμένη ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τῶν ὁμοδόξων αὐτῆς

1. Ἐνθ. ἀν. 55.

2. Ἐν τῇ διεξοδικῇ ταύτῃ συζητήσει, ἐπειδὴ ὁ Νέμτζωφ ὑπεστήριξεν ὅτι καίτοι οἱ Βούλγαροι ἱκετευτικῶς παρεκάλουν τὸ Πατριαρχεῖον ὑπὲρ τῶν δικαίων αὐτῶν ἥδη ἀπὸ τοῦ 1840, αὐτὸ ὁμως ἡδιαφόρει τελείως καὶ ἐξώθησεν αὐτοὺς τὰ πράγματα, ἡ «Ἀρμονία», ἀπαντῶσα, ἠορίθησεν ἀπ' ἐναντίας τόσα δαίγματα ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον ἔπραξεν ὅ,τι ἠδύνατο ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων. Σελ. 81. 82.—Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Νέμτζωφ ἐπανελάβεν ὅτι δῆθεν ἀναγκάζονται οἱ Βούλγαροι νὰ ἀκούωσιν Ἑλληνιστὶ τὴν θείαν λειτουργίαν, ἡ «Ἀρμονία» ἀπήντησε: «Ἀδελφὲς τίς ἀνθρώπος ἠθέλην ὑπολάβειν ὅτι καθ' ἅπασαν τὴν Βουλγαρίαν δὲν ἀκούεται ἡ θεία λειτουργία εἰμὴ μόνον ἑλληνιστὶ. Ἐνθ' εἰς τινὰς μόνον μεγαλοπόλεις, ἐν μόνοις τοῖς Μητροπολιτικοῖς ναοῖς, μόνον τοῦ Μητροπολίτου ἱερουργουῦντος, μόνον ἐν τῷ δεξιῷ χορῷ ἐψάλλοντο ᾠσματα τινα ἑλληνιστὶ, καθὼς καὶ τινες ἀπηγγέλλοντο ἐκφωνήσεις». Σελ. 82.—Οἱ Βούλγαροι ὁμως λέγοντες ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐξωβέλισε τὴν δικαιοδοχὴν δῆθεν Βουλγαρικὴν ἐννόουν καὶ τὰς ἐπαρχίας Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἀς ἐθεώρουν βουλγαρικὰς. Καὶ εἰς τοῦτο ὁμως ἡ «Ἀρμονία» δικαίως ἀπῆντα ὅτι: αὐταὶ ἀνέκαθεν, ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων καὶ πολὺ πρὸ τῆς Βουλγαρικῆς μεταναστεύσεως ἦσαν καθαρῶς Ἑλληνικαί, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀχρίδων, καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς Βουλγαροκρατίας, ἡ λατρεία ἐγένετο ἑλληνιστὶ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Θεοφυλάκτου, Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας. (Αὐτοῦθι).

ἀδελφῶν καὶ ἄνευ κανονικῶν Ἐπισκόπων, τοῦτέστι, κατὰ τὸν θεῖον Κυπριανόν, ἄνευ Ἐκκλησίας». «Ἴδου ἡ ἀληθὴς θέσις τοῦ πολυκρότου βουλγαρικῆς Ζητήματος, ἔλεγε καὶ πάλιν ἡ «Ἀρμονία», ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ βουλγαρικότητι¹.—Ἐν τῇ συζητήσει δὲν ἔμεινεν ἀνερευνήτων οὔτε τὸ οἰκονομικὸν στοιχεῖον, οὔτε τὸ τοῦ πληθυσμοῦ. Κατὰ πόσον δηλαδὴ καὶ ἀπὸ τῆς μιᾶς καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης ἀπόψεως ἠδύναντο τὰ δικαιώσιν οἱ Βούλγαροι τὰς προνομιακὰς αὐτῶν ἀπαιτήσεις. Ἡ «Ἀρμονία» ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰς δοξασίας τῶν Βουλγάρων ὅτι οἱ Βούλγαροι εἶναι οἱ περισσότερον φορολογούμενοι ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀναγκῶν καὶ ὅτι οἱ Βούλγαροι εἶνε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὀρθοδόξου πληθῶματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀπήντα, παραθέτουσα τὴν ὑπὸ τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν προβλεπομένην ἐπιχορήγησιν κατὰ τὸν ἀκόλουθον πίνακα:

Α'. Βουλγαρικαὶ ἐπαρχίαι ² μετὰ τῶν 3)5 τῶν μικτῶν Γρ. 1.633.150	
Β'. Σλαβικαὶ ³	340.000
Γ'. Ἀλβανικαὶ ⁴	233.000
Δ'. Ἀρμενικαὶ καὶ Συριακαὶ ⁵	36.000
Ε'. Γραικικαὶ μετὰ 2)5 τῶν μικτῶν ⁶	4.257.000

Καὶ ἔγραψεν ἡ «Ἀρμονία»⁷: «ἐὰν ἀναλόγως τοῦ βάρους ὅπερ ἀναδέχεται ἑκάστη φυλὴ εἰς τὴν ὕλικήν συντήρησιν τῆς Ἱεραρχίας ἔδικαιούτο, ἀπαγε! τὰ ἀπαιτῆ δικαιώματα εἰς τὴν συμμετοχὴν τοῦ διοικητικοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ, οἱ εἰς τὰς φυλάς ταύτας ἀνήκοντες Μητροπολίται ἤθελον παρεδρεῦν ἐν αὐτῇ κατὰ τὰς ἐξῆς ἀναλογίας: ἐκ μέρους τῆς γραικικῆς φυλῆς 7—8, ἐκ μέρους τῆς βουλγαρικῆς 3, ἐκ μέρους δὲ τῶν ἄλλων φυλῶν 1—2». «Καὶ ὅμως, κατὰ τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ Κανονισμοὺς, ἐὰν μάλιστα αἱ Μητροπόλεις κατετάσσοντο εἰς δώδεκα νομοὺς ἢ ἐκκλησιαστικώτερον εἰς Ἑξαρχίας, τοῦθ' ὅπερ ἀπεκδεχόμεθα ἐκ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν Κανονισμῶν, ἐκ τῶν τριάκοντα προβαλλομένων σήμερον ὑπὸ τῶν Βουλγάρων Μητροπολιτῶν θέλουσι παρεδρεῦν ἑκάστοτε τέσσαρες, ἐνίοτε δὲ καὶ πέντε»⁸.—Εἰσερχομένη δὲ εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ πληθυσμοῦ ἡ «Ἀρμονία» ἔῃχε τὸ στατιστικὸν πόρισμα ὅτι οἱ μὲν Βούλγαροι ἀποτελοῦσι 364.300 οἰκογενείας, ἥτοι κατὰ μέσον ὄρον 1.821.500 ψυχάς, οἱ δὲ γραικοὶ 547.700

1. Ἐνθ. ἀν. 91. 92.

2. Βιδύνης, Νύσης, Σκοπεῖων, Δεβρῶν, Βελισσοῦ, Τορνόβου, Σοφίας, Κεστεντηλίου, Βράτσης, Λοφτίζου, Πρεσλάβας, Σαμακοβίου, Νυσσάβας, Τσερβενοῦ. (Καθαρῶς βουλγαρικαί).—Δράμας, Μελενίκου, Πρεσπῶν, Σωζιτοπόλεως, Καστορίας, Βοδενῶν, Στρωμνίτης, Μογλενῶν, Πελαγονίας, Φιλίππουπόλεως, Μεσημβρίας, Δρύστρας, Βάρνης, Ἀγχιάλου, Ξάνθης (Μικταὶ ἐπαρχίαι).

3. Βόσνης, Ἐρσεκίου, Σβορνικίου, Ρασκοπερσερῆνης.

4. Δυρραχίου, Παγωγιανῆς, Δρυϊνουπόλεως, Κορυτσᾶς, Βελεγράδων.

5. Ἀμίδης, Χαλεπίου.

6. Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐπαρχίαι τοῦ Θρόνου.

7. Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ» σ. 100-104.

8. Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ» σ. 101.

οἰκογενείας, ἥτοι 2.738.500 ψυχάς. Ἄλλ' ἀνεξαορτήτως ὅμως τοῦ ἐξαγομένου τούτου, ἡ «Ἀρμονία» ἐκάκιζε γενικῶς τὴν ἀπὸ τοῦ πληθυσμοῦ ἐπιχειρηματολογία ἐν τῇ σφαίρᾳ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. «Τίνα ἐξαιρετικά δικαίωματα καὶ προνόμια, ἔγραφεν ὀρθοδοξότατα τὸ φύλλον τοῦτο, δύναται νὰ προβάλῃ πολυανθρωποτέρα τις Μητροπολις, ἀπέναντι ἄλλης Μητροπόλεως ὀλιγανθρωποτέρας;... Καὶ μεταξὺ δὲ τῶν Πατριαρχῶν αὐτῶν, ποῖον ὑπεροχικὸν δικαίωμα δύναται διεκδικῆσαι τυχὸν ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας, ὡς ἐκ τοῦ μεζονος πληθυσμοῦ τῶν ὑπὸ τὸν πατριαρχικὸν αὐτοῦ θρόνον τελούντων, πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, ὀλιγωτέρους ἔχοντα τοὺς ὑπ' αὐτὸν τελούντας;... Τὸ ἐπιχειρεῖν ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι καινοφανὲς καὶ ἄθλιον ἐπιπόνημα τοῦ Παπισμοῦ, ὅστις ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀσπαζομένων τὰ παπικὰ δόγματα ὑπερτερεῖ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἄλλων χριστιανικῶν μερίδων, ἔχει τὴν ἀπαίτησιν νὰ ἀναγνωρίζηται ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία, ὡς ἡ μόνη καθολικὴ Ἐκκλησία»¹. Ἡ συζήτησις δὲν ἀπηλλάγη τῶν ἐπηρεαίων τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας. Καὶ ἐνῶ ὁ μὲν Νέμιτσωφ ἔγραφεν ὅτι οὐδέποτε οὐδεὶς λαὸς—καὶ ἐνδοί ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸν Βουλγαρικόν—θὰ καταδεχθῇ νὰ λαμπρύνῃ ἔτι μᾶλλον τὴν δόξαν τοῦ ἑλληνικοῦ κλέους «βαίων παρ' αὐτὸ κύπτων τὸν αὐχένα καὶ ἀνυπόδητος», ὁ δὲ «Χρόνος» ἐνέβλεπε τὴν διὰ μέσου τοῦ Πατριαρχείου ἀσκουμένην καταδυνάστευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τῶν ἄλλων ἐθνικοτήτων, ἡ «Ἀρμονία» προὐκάλει νὰ ἀπαντήσωσιν «εἰς τί ἄρα γε τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος, ἀπὸ δέκα ἡδὴ αἰῶνων συνημμένων ἐν τῇ αὐτῇ πίστει καὶ Ἐκκλησίᾳ μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐλάμπρυνεν ἡ ἡδύνατο νὰ λαμπρύνῃ ἔτι μᾶλλον τὴν δόξαν τοῦ ἔθνους τούτου; Βεβαίως δὲν θέλει μᾶς ἀπαντήσῃ ὅτι ἐλάμπρυνεν ἔτι μᾶλλον τὴν δόξαν αὐτοῦ δι' ὅσων καλῶν λόγων ὑπὲρ τῶν γραικῶν ἔγραψαν οἱ λόγιοι τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ ἐν τῷ Βουλγαρικῷ περιοδικῷ Τύπῳ, ἀφ' ἧς ἡμέρας, καὶ τοῦτο λίαν προσφάτως, ἤρξατο χάρις τῷ Θεῷ νὰ ἀναπτύσσεται ἡ βουλγαρικὴ φιλολογία. Οὕτε διὰ τοῦ βραβείου, ὅπερ ὥρισαν οἱ ζηλωταὶ ἐν τισὶ βουλγαρικαῖς ἐπαρχίαις διὰ πάντα ὅστις ἤθελε προφέρει λέξιν ἑλληνικὴν... Ὁ ἑλληνισμός, ἀποσκορακίζομενος σήμερον παρ' οἰουδήτινος λαοῦ, δύναται ὑπομειδῶν νὰ εἴπῃ πρὸς αὐτόν· «πάρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι οἳ καὶ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεὺς· σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλεγίζω, οὐδ' ὄθομαι κοτέοντος»², ἐννοούσης διὰ τούτων τῆς «Ἀρμονίας» ὅτι πλεῖστοι λαοὶ ἐτίμουνται πραγματικῶς καὶ τιμῶσι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, βασιζόμενοι ἐν τῷ πολιτισμῷ αὐτοῦ. Ἵνα μὴ νομισθῇ δὲ ὅτι ἡ

1. Ἐνθ' ἀν. 108. Ὁ ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων Βουλγάρων Σ. Τζομακόφ, ἐν ἄρθρῳ αὐτοῦ δημοσιευθέντι ἐν τῷ «Χρόνῳ», εἶχετο τῆς ἀντιθέτου ἀρχῆς. Ἡ Κυβέρνησις, ἔγραφεν οὗτος, «ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτῆς ἀμεροληψίᾳ ἀπεφάνθη ὅπως ληφθῇ ὁ πληθυσμὸς ὡς μέτρον. Ἀρχὴ ἀναμφιβόλως λογικὴ καὶ φυσικὴ, ἐπεὶ πηγάζει ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου δικαίου... ἀλλὰ τὴν ὁρχὴν ταύτην οἱ γραικοὶ δὲν παραδέχονται, ἐπεὶ δὲ ἡ πλειονοψηφία ἠθέληεν ἀπορῇ βουλγαρικῇ, ὡς ὄντων τῶν Βουλγάρων πολυπληθεστέρων» (Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ» σ. 141).

2. Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ» σ. 117.

«Ἀρμονία» περιεφρόνει τὸν βουλγαρικὸν λαὸν διὰ τῶν λόγων τούτων, τοῦθ' ὅπερ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὰς εἰρηνευτικὰς αὐτῆς προσπάθειας, ἀπ' ἐναντίας ἡ ἐφημερίς αὕτη διὰ γενικωτέρων τινων εἰκόνων, παρίστα καὶ τὴν τέως εἰρηνικὴν μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων κατάστασιν καὶ τὴν νῦν. Καὶ ἐνῶ πρότερον Ἑλλήνες καὶ Βούλγαροι, ὡς ἄλλοι δύο Ἀργεῖοι ἀδελφοὶ Κλέοβις καὶ Βίτων, εἴλκυσαν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν, τὴν ἀμαξάν, «ἐφ' ἧς ἐκαθίζετο ἡ κοινὴ μήτηρ αὐτῶν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ», παρὰλλήλως ἐν ἀρμονίᾳ καὶ ἀγάπῃ βαίνοντες, νῦν, ἡ εἰρηνικὴ αὕτη ἀρματηλασίᾳ διαταράχθη, καὶ ἐνῶ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς διατελεῖ πειθίηνιος, ὁ νεώτερος, ὁ βουλγαρικὸς, εἴτε οἰκοθεν ἐρεθισθείς, εἴτε ἔξωθεν ποθεν οἰστορηλατηθεὶς ἤρξατο σφαδάζειν, καὶ κατὰ τὸν Αἰσχύλον,

... «καὶ χεροῖν ἔντη δίφρου

διασπαράσσει καὶ ξυναρπάξει βίᾳ

ἄνευ χαλινῶν καὶ ζυγὸν θραύει μέσον»¹.

Οἱ Βούλγαροι ἀντιπρόσωποι, λαβόντες ἀφορμὴν τὴν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἀπόρριψιν τῶν ἐξ τελευταίων προτάσεων, ἐδημοσίευσαν εἰς τὸν Βουλγαρικὸν «Χρόνον», τῇ 13 Ἰουλίου 1866, μακρὸν ἀρθρον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀφοῦ, ἐν εἵδει ἀνακοινωθέντος, ἐξιστόρουν συντόμως τὰς μέχρι τοῦδε φάσεις τοῦ Ζητήματος, καὶ ἀφοῦ ἀπέδιδον τὴν εὐθύνην τῆς τραχύνσεως τῶν πραγμάτων εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον, ὡς ἔλεγον, ἄγεται μόνον «ἀπὸ ἑνα πείσμα» καὶ ἀπορρίπτει πᾶσαν συνδιαλλαγὴν, ἔγραφον· «εἶναι γνωστὸν εἰς ὑμᾶς φίλιται ὁμογενεῖς, ὅτι ἡμεθεα μέχρι τῆς σήμερον ἠνωμένοι μετὰ τοῦ Πατριαρχείου. Τὸ ἀμοιβαῖον ὅμως σέβας ἤρθη ἐκ μέσου, ὁ δεσμὸς παρελύθη· ὁ δεσμὸς ἦτο τοιοῦτος, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ κύριος ἐδέσμευε τοὺς δούλους αὐτοῦ· ἀλλ' οἱ καιροὶ παρῆλθον, καὶ δοῦλοι πρὸς δέσμευσιν δὲν ὑπάρχουσιν ἤδη· ἡ ἀνισότης ἐξηφανίσθη, πάντες δὲ οἰασδήποτε ἐθνικότητος καὶ θρησκείας ἀνηγέρθησαν ὑπὸ τῆς ἐνεργητικότητος χειρὸς τοῦ εὐσπλαγγνικωτάτου ἡμῶν Σουλτάνου καὶ ἀπολαμβάνουσι τανῦν πλήρη πρὸς ἀλλήλους ἰσότητα, βραβευόμενοι διὰ τῶν ὑψηλοτέρων ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ αὐτοῦ θέσεων. Φυσικὸν ἦν λοιπὸν ἵνα καὶ ἡμεῖς, τοὺς ὁποίους δυστυχεῖς περιστάσεις καὶ πονηρὰ πολιτικὴ ἐνὸς Πατριάρχου ὑπέταξαν ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦ Φαναρίου, καὶ ἔρριψαν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἵνα κυλιώμεθα ὡς περικαθάρματα, φυσικὸν ἦτο λέγομεν, ἵνα ἐγερθῶμεν κατὰ τῆς τοιαύτης καταστάσεως, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἀνεστέναξε τὸ ἔθνος καὶ οὐδεμίαν εὐρίσκει ἀναφυχήν... Ἐξαετὴς δοκιμὴ πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως ἡμῶν οὐδὲν δυστυχῶς ἀποτελεσμα παρήγαγε, διότι ἡ ἡμετέρα μητροὺς, τὸ Πατριαρχεῖον, κατὰ τὴν πεπαιλωμένην αὐτῆς συνήθειαν, ὅπως πάντοτε, ἀνθίσταται καὶ μέχρι τοῦδε δὲν ἠθέλησε νὰ παραδεχθῇ ἡμᾶς ὡς τέκνα αὐτῆς ἐν ἴσοις δικαίοις. Μὴ δεχομένης δὲ ἡμᾶς ἐν ἴσοις δικαίοις, ὑμεῖς ἐρωτᾶτε : δὲν ὑπάρχει τρόπος ἵνα ὑποχωρήσωμεν εἰς τι καὶ οὕτω ζῶμεν εἰς τὸ ἐξῆς ἠνωμένοι μετ' αὐτῶν κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ὑπερηκόνητα; Ὅπως δὲ δυνηθῶμεν, ἵνα σαφηνι-

1. Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ», σ. 118.

σθώμεν ἐπὶ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης, καὶ λάμψη ἡ ἀλήθεια ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, ὡς ἥλιος τοῦ οὐρανοῦ, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθώμεν, τίνες καὶ αἱ ὁποῖαι εἰσιν αἱ εὐχαὶ ἡμῶν καὶ ἐκ τίνων αἰτίων παρήχθησαν. 1ον. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶχεν ἐκλείψει ἐκ τῶν ναῶν τῆς πατρίδος ἡμῶν· τὸ λογικὸν ποιμνιον ἐλογίζετο ἐν ἡμῖν ὡς ἄλογον, ἡ παιδεία κατεδιώκετο, ξένη ἐθνικότης καὶ ξένη γλῶσσα διὰ τοῦ Κλήρου ἐπεβάλλετο ἡμῖν. 2ον.—Οἱ ποιμένες ἡμῶν ὠνομάζοντο *Δεσπότες*, τοῦτέστιν ἐξουσιασταί, τὴν οὐράνιον αὐτῶν ἀποστολὴν ἐταπείνωσαν μέχρι τῆς γῆς, καὶ εἰς αὐτὴν ἐστρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν, καὶ περὶ τῶν γητίνων ἐφρόντιζον, τὸ αἶσθημα τοῦ πλοῦτου ἐκυρίευσεν αὐτοὺς καὶ ἐγένοντο *τιμαριῶται*. 3ον.—Τὰ αἰσθήματα τοῦ Ἐθνους στρεβλῶς καὶ κακοβοθύλας παρεξήγησαν, τοὺς φιλοτίμους μεταξὺ ἡμῶν ὡς ἀπίστοις ἐχαρκτηήρισαν, καὶ ἐκ τούτου, φυσικῶς τῷ λόγῳ, ἐδέσποτε δυσπιστία τις καὶ ἄγρυπνος ψυχρότης. Ἵνα ἀρθῶσι λοιπὸν τὰ ὀλέθρια ταῦτα δεινά, εἰς ποῖα μέσα κατεφύγομεν; ἰδοὺ εἰς ποῖα. 1ον.—Ὁ Πατριάρχης νὰ ἐκλέγῃται ὡς ὑπὸ τοῦ γραμικοῦ Ἐθνους, οὕτω καὶ ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ, ἐπειδὴ εἶναι κοινὸς πάντων πατήρ, ἐθνάρχης καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἐθνους, ἐρμηνευτὴς τῶν ἐθνικῶν αἰσθημάτων ἐνώπιον τῆς Κυβερνήσεως, προνοητὴς περὶ τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως, ἀνώτατος κριτὴς ἡμῶν ἐν τῷ οἰκογενειακῷ ἡμῶν βίῳ. 2ον.—Τὸ ἥμισυ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου νὰ συνίσταται ἐκ τῆς μιᾶς ἐθνικότητος, τὸ ἕτερον ἐκ τῆς ἄλλης. 3ον.—Οἱ Μητροπολῖται καὶ Ἐπίσκοποι τῶν ἐπαρχιῶν νὰ ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῶν ἐπαρχιῶν, ὡς ἐκλέγεται ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐπαρχιωτῶν, τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν, καὶ ὡς ὁ Καισαρείας, καὶ Τραπεζούντος καὶ ἄλλοι Μητροπολῖται ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐπαρχιωτῶν.—Ἰδοὺ τὰ τρία κύρια ἄρθρα, αἵτινα, ὡς πυρροῖα κρατοῦσι τὸ Βουλγαρικὸν Ζήτημα· δυνάμεθα νὰ υποχωρήσωμεν εἰς τι ἐξ αὐτῶν; Ἡμεῖς ὡς πιστοὶ ἀντιπρόσωποι ὑμῶν φρονοῦμεν ὅτι καὶ ἡ ἐλαχίστη εἰς τι υποχώρησις ἠθέληεν εἶσθαι μεγίστη καὶ ἀσύγγνωστος ἀπιστία καὶ προδοσία καὶ πρὸς ὑμᾶς καὶ πρὸς ἅπαν τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος. Ἐξηγουῦντες δὲ τὴν ἐπιμονὴν τῶν εἰς τὰ τρία ταῦτα ἄρθρα οἱ Βούλγαροι ἀντιπρόσωποι ἔλεγον ὅτι οἱ Βούλγαροί, ἂν δὲν ἔχωσιν ἰσοψηφίαν ἐν τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ, θὰ εἶναι καταδικασμένοι νὰ ἐπικυρώσωσι τὰς ὑπὸ τῶν περισσοτέρων ἐγκρινομένας ἀποφάσεις, αὗται δὲ φυσικῶς θὰ ἦσαν πρὸς ὄφελος τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ὅπερ ὑπὸ περισσοτέρων ἀντιπροσώπων εἴται. Οἱ δὲ ὀλιγώτεροι ἐν τῇ Συνόδῳ Βούλγαροι ἀρχιερεῖς θὰ λυπῶνται βλέποντες μὲν νὰ ἐκτελῇται συνεχῶς τὸ ἐπιβλαβὲς εἰς τὸ ἔθνος αὐτῶν, μὴ ὄντες δὲ εἰς θέσιν νὰ κωλύσωσιν αὐτό. «Ὅθεν, ἔγραφον ἐν τῇ αὐτῇ διακηρῦξει οἱ ἀντιπρόσωποι, ἐὰν ἀφώσωμεν εἰς τὴν Σύνοδον, ἢ ὡς ὑπάρχει ἤδη συγκεκριμένη, ἢ ὡς ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν αὐτήν, ἵνα αὕτη ἐκλέγῃ καὶ ἀποστέλλῃ τοὺς ἀρχιερεῖς εἰς τὰς ἐπαρχίας, τοῦτο θέλει διαστρέφει καὶ τοὺς ἡμετέρους ἐν αὐτῇ ἀρχιερεῖς, ἐὰν ὑπάρχωσι τοιοῦτοι ἐν αὐτῇ, καὶ ἰσοψηφοῦντες, ἐὰν δὲ πάλιν

μὴ ὑπάρχωσιν, ἂς μὴ ἐλπίζωμέν ποτε διόρθωσιν τινα. Ἡ ἐκλογὴ τῶν Ἄρχιερέων ὑπὸ τῶν ἐπαρχιωτῶν, πολὺ δὲ μᾶλλον ὥς πρὸς τὰς μικρὰς ἐπαρχίας, εἶναι τὸ σημαντικώτατον καὶ τὸ οὐσιωδέστατον· δι' αὐτὰς καὶ τὸ ζήτημα εἶναι ζωτικὸν καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐγεννήθη. Πραγματικῶς ἐκεῖ εἶναι ὁ ἀρχιερεὺς τύραννος εἰς τοὺς Βουλγάρους ἐν γένει, καὶ εἰς πάντα γραικὸν ἐκεῖ κατοικοῦντα· ἐπομένως, τὰ δεινὰ τῶν Βουλγάρων τοσοῦτον εἶναι μεγάλα, ὅσον μεγαλύτερος εἶναι ἐκεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν γραικῶν»¹. «Δὲν δυνάμεθα, διεκήμεν ἐπὶ τέλους, λογικῶς νὰ ὑποχωρήσωμεν οὐδὲ βῆμα· οἱ δὲ Γραικοί, ὅπως διατηρήσωσι μίαν ἡγεμονίαν, πανταχόθεν καταδεδικασμένην, καὶ τὴν ὅποιαν δὲν θέλουσι δυνηθῇ νὰ ὑποστηρίξωσιν, ἀπορρίπτουσιν ἀναιδῶς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνικοτήτων, σύστημα ἐν χρήσει ὑπάρχον καὶ κατ' αὐτοὺς· ἔτι τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους ἐν ταῖς ἐκλογαῖς τῶν Μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων ὑπὸ τῶν λαῶν, καὶ μέχρι τοῦδε διατηρούμενον ἐν τισιν ἐπαρχίαις, ἀπορρίπτουσι τὴν ἀρχὴν τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ προβάλλουσι τὴν παρούσαν κατάστασιν, ὥς ὑπογράμμον τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, καὶ τοῦτο μόνον ὀνομάζουσιν ὀρθόδοξον, πᾶν δὲ ἄλλο ἐκτὸς τούτου ὑπάρχον, ὀνομάζουσι σχίσμα καὶ αἵρεσιν, διότι δι' αὐτοῦ μέλλει νὰ βλαφθῇ ἡ δὴθεν ἡ Ἐκκλησία... Δι' ὅλα ταῦτα, φίλτατοι ἀδελφοί, ἅμα αὐτοὶ ἡμεθαύριον ἀρνηθῶσιν ἡμῖν ἐπισήμως τὴν ἰσότητά, ἥτις ἐστὶν ἀχώριστος τῆς ἀδελφότητος, ἀρχὴ θεμελιώδης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἡμεῖς τότε ἐπὶ τοῦ πνεύματος ὑμῶν καὶ ἐπὶ τῶν εὐχῶν ὑμῶν βασιζόμενοι, θέλομεν ἐπανέλθει ἐκεῖ, ὅθεν ἐξ ἀρχῆς ἐκινήσαμεν, ὅποτις ἅπαντες ὁμοφύχως διὰ μιᾶς, ὡς ἐν σῶμα, ἠγέρθημεν καὶ ἀπεινάξαμεν τὸν ζυγὸν τοῦ Πατριαρχείου τοῦ Φαναρίου»².

Ἐδώκαμεν ἰδιαιτέραν προσοχὴν εἰς τὴν δημοσιογραφικὴν ταύτην συζήτησιν, διότι εἶνε καὶ ἡ πρώτη τοιαύτη συζήτησις, δι' ἣς καθίσταται δυνατόν νὰ ἐννοήσωσιν ἀλλήλους οἱ ἐν τῷ Ζητήματι διαφερόμενοι. Εἰς προηγουμένας συζητήσεις, ἀκόμη δὲ καὶ παρ' ἄλλοις δημοσιογραφικοῖς ὀργάνοις, παραλλήλως πρὸς τὴν συζήτησιν ταύτην, ὠδήγει τὸ τυφλὸν πάθος καὶ σκοπὸς· ἐτίθετο ἡ διέγερσις παθῶν. Ἐν τῇ παρούσῃ συζητήσει ὅχι μόνον ἀποφεύγονται φράσεις τραχεῖαι καὶ κατηλικάι—ἐξαίρεσιν κάμνει ἡ Διακήρυξις τοῦ Τζομακῶφ—ὅχι μόνον ὑπάρχει ἀμοιβαῖος τῶν συζητούντων σεβασμὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς σκοπὸς τίθεται καί, τῷ ὄντι, ἐπιδιώκεται νὰ διαφωτισθῇ ἡ κοινὴ γνώμη, καὶ μετριοπαθῶς συνδιαλεγόμενοι οἱ συζητῆται προσπαθοῦσι νὰ διαφωτίσωσιν ἀλλήλους περὶ τῆς Βουλγαρικῆς διενέξεως, ἐπιζητοῦντες σημεία ἐπαφῆς, ἵνα εὐκολύνωσι τὸ εἰρηνευτικὸν ἔργον τῶν ὑπευθύνων παραγόντων. Ἡ συζήτησις εἶναι πολυτιμότερα ἰδίως ἐξ ἀπόψεως Βουλγαρικῆς, διότι οἱ Βούλγαροι, ὑποβάλλοντες τοὺς ὁρους αὐτῶν, δὲν συνώδευον αὐτοὺς δι' ἐξηγητικῆς καὶ δικαιολογητικῆς πινος ἐκθέσεως· ἡ ἑλλειψὶς αὕτη ἀναπληροῦται διὰ τῆς συζητήσεως ταύτης. Οὐδ' εἶναι

1. Τὰ ἐν Ἄρμονίᾳ, σ. 146.

2. Ἡ διακήρυξις ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Στ. Τζομακῶφ ἐξ ὀνόματος πάντων τῶν Βουλγάρων ἀντιπροσώπων.—(Τὰ ἐν Ἄρμονίᾳ, σ. 148, 149).

ἀνάγκη νὰ λεχθῇ ὅτι οἱ ἀρθρογραφήσαντες ἐκατέρωθεν, ἂν δὲν εἶναι αὐτοὶ οὗτοι οἱ ὑπεύθυνοι κύκλοι, εἶναι τοῦλάχιστον πρόσωπα, στενῶς προσκείμενα πρὸς αὐτούς, καὶ ἐπομένως διερμηνεύοντα τὰς διαθέσεις καὶ φρονήματα τῶν διαφερομένων. Ἄλλως τε, καὶ ἀπὸ ἀπόψεως τῆς μελλοντικῆς πορείας τοῦ ζητήματος, ἡ συζήτησις εἶναι ἀρκετὰ ἀποκαλυπτικὴ καὶ ἡ τελικὴ δὲ λύσις τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος ἔχει ἤδη τὰς ἀφαιρήσεις καὶ τὰ στηρίγματα αὐτῆς εἰς τὰς ἐν τῇ συζητήσῃ ταύτῃ ἀναπτυχθείσας ἀρχάς. Ἄλλ' ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἡ συζήτησις; Καίτοι οἱ συζητηταὶ ἐξωμολογοῦντο ὅτι ἐπιθυμοῦσι τὴν εἰρήνευσιν ἐν τοῖς κόλποις τῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲν ἄλλο ὅμως ἐπέτυχον ἢ νὰ καταδείξωσι τὴν ὑπάρχουσαν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν διαφερομένων μερῶν. Ἐκαστος ἐνόμιζεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ δίκαιον, οἱ δὲ συζητηταὶ δὲν ἔμειναν ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ τῶν τάσεων τῆς ἰδίας ἐκάτεροι ἐθνικότητος καὶ ἀπὸ ἄλλων ἐκάτεροι σκέψεων ἐμφορούμενοι ἀκλονήτως εὗρισκον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὃ μὲν Βούλγαρος ὡς ἰδέαν ὑψηλὴν, εὐγενῆ καὶ ἱερὰν, θεωρῶν αὐτὸ ὑπὸ πατριωτικὸν πρῖσμα· ὃ δὲ Ἕλλην δημοσιογράφος, θεωρῶν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἀπὸ θρησκευτικῆς ἀπόψεως, εὗρισκεν αὐτὸ ὡς ἰδέαν βέβηλον καὶ ἀμαρτωλὴν¹. Οὕτω καὶ οἱ ἐν τοῖς πράγμασι καὶ ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ἡσθάνθησαν νὰ πνεύσῃ εἰς τὰ στήθη αὐτῶν πνεῦμα εἰρήνης καὶ ἀπὸ τῶν δημοσιογραφικῶν τούτων ὁργάνων.

Στρέφωμεν ἤδη τὸν λόγον πρὸς ἄλλον ἐκ τῶν συντελεστῶν τοῦ Βουλγαρικοῦ κινήματος καὶ σάλου, πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν δηλαδὴ Προπαγάνδαν, ἥ; τὴν ἐνέργειαν ἴδομεν πρὸ παντὸς εἰς τὴν κομφοδίαν τοῦ Σοκόλσκη τῷ 1862. Τὰς ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου διανυθείσας κρίσεις πολλὰκις φάσεις τοῦ Ζητήματος μέχρι τοῦ 1866 παρεκκολούθησαν οἱ ἀγαθοὶ πατέρες, καίτοι οὐκ ὀλίγον εἶχον ἀπογοητευθῇ ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ οὐνιτικοῦ πειράματος, διὰ τῆς δραστηρεύσεως τοῦ Σοκόλσκη εἰς Ρωσίαν. Ὡς γράφει ὁ Ρῶσος ἱστορικὸς Κουργάνωφ, ἡ Ρωμαϊκὴ Προπαγάνδα ἐξηκολούθει νὰ ὀρίπτῃ ἔλαιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς, νὰ ὑποδαυλίσῃ τὴν διχόνοιαν μεταξὺ τῶν διαφερομένων μερῶν, οὕτως ὥστε νὰ καθιστᾷ τὴν συνεννόησιν αὐτῶν ὅλως ἀδύνατον. Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῆς τούτῳ εὗρισκε βοηθοὺς ἡ προπαγάνδα διαφόρους παπικοῦ δόγματος χριστιανούς, ἐν μέσῳ τοῦ βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ κατοικοῦντας, ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει εἶχον τὴν βοήθειαν καὶ τῶν πρεσβυτέρων, μάλιστα τῶν τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γαλλίας. Πᾶσα πανουργία, ὃ χρυσός, τὸ κύρος τῶν πρεσβευτῶν ἐχρησιμοποίησαν οἱ προπαγανδισταὶ διὰ νὰ κρατῶσιν ἀνημμένην τὴν πυρὰν τοῦ Βουλγαρικοῦ κινήματος. Συγχρόνως ὅμως ἐν τῷ σάλῳ τούτῳ εὗρισκον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀλιεῦσιν ὑπὲρ τοῦ Παπικοῦ Θρόνου. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κύριον μέσον δράσεως εἶχον τὴν ἐκπαίδευσιν. Διὰ τῆς διδασκτικῆς ὁδοῦ κατώρθωσαν οἱ προπαγανδισταὶ νὰ συμπήξωσιν οὐνιτικὰς κοινότητας ἐν Ἀδριανουπόλει, Τυρνόβῳ καὶ ἄλλαχοῦ. Ἀνεγνωρίσθησαν μάλιστα αὗται ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὡς ἀποτελοῦσαι ἰδιαιτέρως ἐθνότητα. Θῆμα τῆς προπαγάνδας ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης Σόφιας Λωρόθεος,

1. Πρβλ. *Τὰ ἐν Ἀρμονίᾳ*, σ. 154.

ἀλλὰ μετὰ δύο μόλις ἑβδομάδας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ἀπέτυχον δὲ ὁμοίως καὶ ἄλλαι ἀπόπειραι τῆς Προπαγάνδας πρὸς προσηλυτισμὸν ἐπισήμων προσώπων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπεδίωκον, ἵνα ἐπιδράσῃ καλύτερον εἰς τὰ πνεύματα τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' αἱ ἀποτυχίαι αὗται οὐδόλως ἀπεγοήτευον αὐτούς. Τῇ 19ῃ Νοεμβρίου 1865 προὔχειρίσαντο καὶ ἐπίσκοπον τῶν Βουλγαροουνιτῶν τὸν Ραφαὴλ Ποπῶφ, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπανελθόντος Ἰωσήφ Σοκόλσκι. Ἡ χειροτονία ἐγένετο κατὰ τὴν τάξιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, παρούσα πολλῶν ἀνωτέρων κληρικῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ Αὐστριακοῦ ἀπεσταλμένου. Οὗτος δὲ ὁ Ραφαὴλ ἦτο ἄνθρωπος ἄμοιρος καὶ τῆς στοιχειώδους μορφώσεως, καθηρημένος διάκονος ἔνεκα ἐγκλήματος, εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν ζῶν. Τοιοῦτον πρόσωπον δὲν ἦτο βεβαίως δυνατὸν νὰ ἐμπνεύσῃ τὸ σέβας καὶ νὰ χρησιμεύσῃ, ὥς ἀνέμενον οἱ Προπαγανδισταί, πυρὴν ζωογονήσεως τοῦ βουλγαροουνιτισμοῦ, καὶ παρὰ τὸν θόρυβον ὃν πομπωδῶς ἤγειραν περὶ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ τοιούτου Ἐπισκόπου, οἱ Ἰησουῖται δὲν ἐβράδυναν νὰ ἴδωσι καὶ αὐτὸν ἀκολουθοῦντα τὸ παράδειγμα τοῦ Σοκόλσκι καὶ ἐρχόμενον εἰς Ρωσίαν. Οὕτω δὲ ἐν Βουλγαρίᾳ ὑπελήφθησαν ὀλίγοι Οὐνῖται, ὥστε ἐστάθῃ ἀδύνατος ἡ συντήρησις ἐπισκόπου.—Εἰς τὸ ἔργον τῆς Προπαγάνδας σοβαρὸν ὄργανον ἦτο πάντοτε ὁ Τύπος. Ὁ «Ἀνατολικὸς Ταχυδρόμος», ἡ «Βουλγαρία» καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 1864 ἐκδιδομένη γαλλόφωνος «Τουρκία» ἐπατίθεντο λαῖραι κατὰ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἱεραρχίας αὐτοῦ, ἐπεδοκίμαζον δὲ τὸν σχηματισμὸν ἰδιαιτέρας Ἐθνικῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ δημοσιογραφικὴ αὕτη ἐνέργεια δὲν ἦτο εὐτυχής· διότι ἐξῆπτε μὲν τὰ πνεύματα κατὰ τοῦ Πατριαρχείου, καὶ εἰς τοῦτο ἐνίσχυε καὶ τῆς Βουλγαρικῆς δημοσιογραφίας τὸ ἔργον, ἀλλὰ δὲν κατώρθωνε νὰ ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Παπισμὸν. Ὁ Βουλγαρικὸς Τύπος ἐξεμηδένιζε τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ. Κατὰ τὸ 1866, ὅτε ὡς ἴδομεν τὸ Ζήτημα εὗρίσκετο εἰς δξεῖαν φάσιν λόγῳ τῶν γνωστῶν ἔξ προτάσεων, ἡ «Τουρκία», ἥτις ἐξεδίδετο ἐκ τοῦ Μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου, εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ διατυμπανίσῃ ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν πρέπει νὰ ἀναμένωσιν εὐνοϊκὴν λύσιν τοῦ Ζητήματός των ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον, ἀφίνε δὲ νὰ ἐννοηθῇ ὅτι μόνον ἡ προσέλευσις εἰς τὸν Οὐνιτισμὸν θὰ ἱκανοποιεῖ τοὺς πόθους αὐτῶν. «Ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ λύσις, ἡ μέλλουσα νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ Φαναρίου, ἔγραφεν ἡ Ἰησουϊτικὴ «Τουρκία», εἴτε τώρα, εἴτε μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ δὲν θὰ βασίζεται ἐπὶ τοῦ δικαίου, δὲν θέλει εὐχαριστήσῃ τοὺς Βουλγάρους· περὶ τούτου δὲ εἶναι πεπεισμένοι πάντες οἱ προκριτώτεροι καὶ οἱ συνετώτεροι τῶν ἐν Κων)πόλει Βουλγάρων. Ἐὰν οἱ ἡμέτεροι Βούλγαροι ἐγνωρίζον τὴν ἐκκλησιαστικὴν των ἱστορίαν, ἤθελον κατανοήσῃ, ὅτι ἡ συνδιαλλαγή καὶ ἡ ἔνωσις μετὰ τοῦ Κλήρου τοῦ Φαναρίου οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ μία φαντασία. Καὶ ὅμως ὀλίγιστοι ὑπάρχουσι μεταξὺ ἡμῶν σπουδάσαντες τὴν ἡμετέραν ἐθνικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἐθνῶν· διὰ τοῦτο καὶ τὰ μαθήματα τῶν ἡμετέρων

προγόνων περὶ τῆς γραικικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀνατροφῆς, τῆς γραικικῆς ἠθικῆς, τῆς γραικικῆς ματαιότητος, τῆς γραικικῆς μισανθρωπίας, μένουσιν ἀνωφελῇ καὶ ἄκαρπα. Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὐρισκόμενος ὁ δημοσιογράφος, ἀπαντᾷ δυσχερείας ὅπως εἰσαγάγῃ τοῦτον τὸν λαὸν εἰς τὴν ὁδὸν τῶν ἀληθινῶν αὐτοῦ συμφερόντων. Ἐὰν τῷ εἴπωσι τὴν ἀλήθειαν, δὲν πιστεύει καὶ μάλιστα καταδιώκει καὶ τὸν συμβουλευόντα μένει λοιπὸν νὰ διδάξῃ αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴ ἢ ἰσχύς τῶν πραγμάτων». Ὁ Βουλγαρικὸς «Χρόνος»² ἀπαντῶν εἰς τὰς ἰδέας ταύτας τῆς «Τουρκίας» ἔγραψεν ὅτι δὲν ἀπαιτεῖται πολλὴ σκέψις διὰ νὰ ἐννοήσῃ τις ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἔφημερίς, λέγονσα τὰ ἀνωτέρω, ἵππονεῖ καὶ συνιστᾷ εἰς τοὺς Βουλγάρους διὰ πλαγίου τρόπου τὸν Οὐνιτισμόν... «Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἡμῶν ζήτημα, λέγει ἡ «Τουρκία», δὲν θὰ λυθῇ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου συμφώνως μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Βουλγάρων λοιπόν, ἀλλ' σπεύσωμεν πρὸς τὸν Πάπαν καὶ ἀλλοτρίωμεν τὸν Οὐνιτισμόν. Ἀλλ' ἄρα γε ὁ Οὐνιτισμὸς εἶναι ἡ θεραπεία τῶν ἡμετέρων πόνων; Αὐτὸς εἶναι τὸ μέσον τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἡμετέρων αἰτήσεων;.. Ἀλλ' ἡμεῖς δὲν κατανοοῦμεν, ἀφ' οὗ ἡ ὑπόθεσις ἐξαργατᾷ ἐκ τῆς Κυβερνήσεως, κατὰ ποῖαν λογικὴν δύναται τις νὰ ὑποδείξῃ τὸν Οὐνιτισμόν, ἢ, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτό, τὴν ἀλλαγὴν τῆς θρησκείας, ὅπως ἀπαλλαγώμεν ἀπὸ τῶν αὐθαρεσιῶν καὶ τῆς ἀδικίας, τὰς ὁποίας ὑποφέρομεν παρὰ τῶν Γραικῶν διὰ τοῦ Πατριαρχείου... Ἐκεῖνοι οἵτινες συνιστῶσιν εἰς τοὺς Βουλγάρους ὡς φάρμακον τὸν Οὐνιτισμόν, οὐδὲν ἄλλο πράττουσιν, εἰμὴ συμβουλευούσιν ἀνθρώπους, κεφαλαλγούντας ἕνεκα τῆς καχεξίας τοῦ στομάχου, νὰ ἐξορύξωσι τοὺς ὀφθαλμούς, νὰ κόψωσι τὰ ὄντα καὶ τὴν γλῶσσαν, ὅπως θεραπευθῶσιν». Ἡ δὲ ἡμετέρα ἔφημερίς «Ἀρμονία», παρεμβαίνουσα εἰς τὴν συζήτησιν ταύτην ἔγραψεν «οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν Βούλγαροι εὐρίσκονται ἐν διττῷ πολέμῳ· πολεμοῦσι Βούλγαροι κατὰ Βουλγάρων μὴ ὀρθοδόξων, καὶ ὀρθοδόξοι κατὰ ὀρθοδόξων μὴ Βουλγάρων. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον εἶδος τοῦ πολέμου, ὁ κ. Μπρουμόφ, συντάκτης τοῦ «Χρόνου», μετὰ ἡρωϊκῆς ἀληθῶς καρτερίας μαχόμενος ἐποξίως τῶν φῶτων καὶ τῶν ὀρθοδόξων αὐτοῦ φρονημάτων ἐπισπᾷται τὴν εὐγνωμοσύνην παντὸς ὁμοθρήσκου καὶ τὰς εὐλογίας τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας». Ἐνισχύουσα δὲ τὸν «Χρόνον» ἐν τῇ ἐπιχειρηματολογίᾳ ἔλεγεν ὅτι ἡ δύναμις οὕτως νὰ φριμώσῃ τὸν ἀντίπαλον, ἂν ἠρώτα αὐτόν: «Δέχεται ὁ ἅγιος Πατὴρ τὰς Βουλγαρικὰς προτάσεις; Ἐννομεθα μετὰ τοῦ Πάπα σιέργης ὅπως ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ἐνεργεῖται, ὡς ἀπαιτοῦμεν νὰ ἐνεργῇται ἡ ἐκλογὴ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως; Ἐπιτρέπει ὅπως ἐν ταῖς Παπικαῖς Συνόδοις ἡ Συνελεύσεσι παρακαθήμεθα ἐν τῇ ἰδιότητι Βουλγάρων, ἴσοι πρὸς ἴσους τοῦ λατινικοῦ δόγματος μὴ Βουλγάρους, ἀφαιρουμένου τοῦ δικαίωματος τούτου ἀφ' ὅλων τῶν ἄλλων περισσευόντων Λα-

1. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», Κων)πολις 1906, σελ. 604-605. «Τὰ ἐν Ἀρμονίᾳ», σ. 23.

2. Ἀριθμ. 36, ἔτος 1866.

3. Τὰ ἐν Ἀρμονίᾳ, σ. 24-25.

τίνων ἐπισκόπων,... Ἀνέχεται ἵνα τὰ Βουλγαρικὰ μέλη τῆς ἱερᾶς Ρωμαιοῦ Συνόδου ὀνομάζονται ἐγκρίσει τῶν Λαϊκῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Βουλγαρικοῦ Ἐθνικοῦ¹; Ἀλλὰ παρὰ τὰς συμβουλὰς ταύτας τῆς «Ἀρμονίας» αἵτινες ἀπέβλεπον κυρίως νὰ καλέσωσι τοὺς προπαγανδιστὰς εἰς συναίσθησιν τῶν ἀτοπημάτων καὶ εὐτελειῶν εἰς αὐτὰς περιπίπτουσιν, αὐτοὶ οὐδόλως ἀπεθαρρύνοντο. Καὶ οἱ Βούλγαροι ὅμως δὲν ἡτθάνοντο καμμίαν συμπάθειαν ἐκ τοιαύτης ὑποστηρίξεως αὐτῶν κατὰ τῆς Ρωμαιοῦ προπαγάνδας.

Τῇ 4ῃ Δεκεμβρίου 1866 ἡναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος, ἐξελέγη δὲ Τοποτηρητὴς ὁ μητροπολίτης Κορυνθῆς Νεόφυτος. Οἱ πρωτοστάται τοῦ Βουλγαρικοῦ κινήματος εὖρον ἐν τῷ γεγονότι τοῦτῳ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀποπειραθῶσι νὰ παρασύρῃσι τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν εἰς ἐχθρικὴν κατὰ τοῦ Πατριαρχείου ἐνέργειαν. Εἰς τοιαύτην δὲ τινα πράξιν εἶχον οἱ Βούλγαροι ὥς εὐνοϊκὸν πλαίσιον τὴν Κρητικὴν Ἐπανάστασιν, ἀρξαμένην ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἀπριλίου 1866² καὶ λήξασαν περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1869, καθὼς καὶ τὸ κίνημα τῶν Ἡπειρωτῶν ἐπίσης πρὸς ἔνωσιν μετὰ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου οἱ Βούλγαροι, θέλοντες νὰ διατρανώσωσι τὴν πίστιν αὐτῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας Κρητας, καὶ νὰ παράσχωσιν ἰησοῦτικώτατα πολιτικὴν ἐκδοῦλευσιν εἰς τὸ Κράτος ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης τῆς Εὐρώπης, ὑπέβαλον ἔγγραφον πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν, δημοσιευθὲν καὶ εἰς τὸν Τύπον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξέφραζον τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν διὰ τὴν χρησὶν τῶν Τούρκων διοίκησιν καὶ διεμαρτύροντο ἐπ' ὀνόματι τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ κινήματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἐχαρᾶκτιζον ὡς ἀπονενοημένον καὶ πλήρες ἀγνωμοσύνης. «Χάρις εἰς τὸ γενναῖον ἀδελφικὸν αἶσθημα τῶν ὁσμανλιδῶν, λέγει οὖν ἄλλοις ἡ ἀναφορὰ αὕτη, πάντες οἱ ὑπῆκοι αὐτῶν, ἰδίως δὲ οἱ Βούλγαροι, διέτηρησαν ἀδίκτα μέχρι τοῦδε τὰ τε πρόσωπα καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν θρησκείαν, τὴν γλῶσσαν, καὶ τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν καὶ ἡδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσιν αὐτὰ, μεθ' ὅλας τὰς προσπάθειας, αἱ κατέβαλον οἱ ἐν τῇ θρησκείᾳ ἀδελφοὶ αὐτῶν, οἱ γραικοὶ, διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν πατριαρχῶν καὶ ἐπισκόπων αὐτῶν, ὅπως ἐκμηδενίσωσιν αὐτὰ, συγχέοντες, μεταμορφοῦντες, καὶ συγχωνεύοντες αὐτὰ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν ἐθνικότητι»³. Ἴνα δὲ περιτλέξωσι περισσότερον τὰ πράγματα καὶ κινήσωσι τὴν Κυβέρνησιν κατὰ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, Βούλγαροι, ὠργάνωσαν μυστικὸν Κομιτᾶτον ἐπαναστατικὸν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ρωσίας καὶ ἐξώπλιζον ἀνταρτικὰ σώματα ἐν Ρουμανίᾳ, ἵνα ἐκφοβίζοντα τὴν Πύλιν ἀναγκάσωσιν αὐτὴν νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν Βουλγαρικῶν αἰτημάτων, προλαμβά-

1. Τὰ ἐν «Ἀρμονίᾳ» σ. 28.

2. Ἡ ἐπίσημος κήρυξις τῆς ἐπαναστάσεως ἔγεινεν ἐκ Σφακιῶν τῇ 21 Ἀυγούστου 1866.

3. *Καλλιφρονος*, Ἐκκλησιαστικά σ. 268.269.

νοῦσα οὕτω Βουλγαρικὴν Ἐπανάστασιν, συγχρόνως δὲ διερεθίσωσιν ἔτι μᾶλλον τοὺς Τούρκους κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἔδωκαν τὸ παράδειγμα τῆς ἑπαναστάσεως. Τὸ κίνημα τοῦτο κατεστάλη· οἱ δὲ Βούλγαροι διέδιδον ὅτι εἶχεν ὁργανωθῇ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐξ ἑλλήνων καὶ ὄχι Βουλγάρων, ἵνα φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν πρὸς ὠφέλειαν τῆς Κρητικῆς ἑπαναστάσεως. Ἄλλ' ἡ σκευωρία αὕτη εὐτυχῶς ἀπεδείχθη, διότι ἡ Τουρκικὴ Ἀστυνομία κατέσχε σχετικὰς Ἐπαναστατικὰς Ἐγκυκλίους τῶν Βουλγάρων, ἐν αἷς ἐδήλουν ὅτι ἡγγικεν ἡ ὥρα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Βουλγαρίας¹. Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ κινήματος διὰ νὰ κολακεύσωσι τὴν Πύλιν ἐφθانون μέχρι τοῦ σημείου νὰ διοργανώσουν ἐνιαχοῦ καὶ λιτανεαίς ἀκόμη κατὰ τῶν ἀγωνιζομένων Κρητῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν Τούρκων, ἐν δὲ προέβαινον εἰς ἀναλόγους διαδηλώσεις². Ὁ δὲ ποτὲ Μακαριουπόλεως Ἰλαρίων καὶ ὁ ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων Τσομακόφ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἐν Ρουμανίᾳ Βουλγαρικοῦ ἐσκηνωθεμένου κινήματος υπέβαλον ὧς ἐκ προσώπου τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους, διαμαρτυρίαν πρὸς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν ἵνα πείσωσιν αὐτὴν ὅτι δὲν προέρχεται αὕτη παρὰ τῶν Βουλγάρων, καὶ ὅτι ἀπεκήρυττον ἐκείνους ὅστις ἔλαβε τὴν θρασυτητα νὰ κηρύξῃ τὴν ἑπανάστασιν ταύτην ἐν ὀνόματι «μυστικῆς κεντρικῆς Βουλγαρικῆς Ἐπιτροπῆς», μὴ γνωστῆς, ὡς ἔλεγον, εἰς οὐδὲνα τῶν Βουλγάρων ὑπηκόων τοῦ Σουλτάνου³. Παρὰ τὰς φιλοτουρκικὰς ὁμῶς ταύτας ἐκδηλώσεις τῶν Βουλγάρων ἡ Πύλη ἐβράδυνεν ἀκόμη πολὺ, καὶ προσχηματικῶς τοῦλάχιστον πολὺ ἀμφοταλαντεύθη, ἕως οὗ ὁριστικῶς καὶ ἀπροκαλύπτως ταχθῇ κατὰ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν πατριάρχην Σωφρόνιον Γρηγόριος ὁ ΣΤ', «οὐκ ἄνευ ἀθυρίας καὶ δειλίας, ὡς ὁ ἴδιος γράφει πού, τὴν πολυτάραχον ἀρχὴν ἀντὶ τῆς φίλης καὶ ἀπράγμονος καὶ τῇ ἡλικίᾳ αὐτοῦ ἀρμοζούσης ἡσυχίας ἀνταλλαξάμενος», σκοπὸν καὶ μέλημα τῆς δευτέρας αὐτοῦ ταύτης πατριαρχείας ἔθετο τὴν εὐχάριστον μὲν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσιν, ἀλλὰ καὶ σύμφωνον ὁμῶς πρὸς τὸ κινονικὸν τῆς Ἐκκλησίας σύστημα λύσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος.

Μέχρι δὲ τῆς στιγμῆς ταύτης, τῆς παραιτήσεως δηλαδὴ Σωφρονίου τοῦ Γ' καὶ τῆς Κρητικῆς ἐν γένει Ἐπαναστάσεως, ἀνασκοποῦντες τὴν πορείαν τοῦ Ζητήματος, εὗρισκόμεθα πρὸ τοῦ ἀκολουθοῦν θλιβεροῦ ἀπολογισμοῦ: ἀποκαλύπτεται ὁ σκοπὸς τοῦ βουλγαρικοῦ κινήματος: δὲν πρόκειται περὶ διορθώσεως κακῶς δῆθεν κειμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, οὐδὲ περὶ ικανοποιήσεως πνευματικῶν δῆθεν ἀναγκῶν τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ. Οἱ Βούλγαροι ἔθεσαν τὸ ζήτημα: ἢ συνδιοικοῦμεν τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἐπὶ ἴσοις ὅροις, διχάζοντες καὶ οὕτως τὸ πλήρωμα τοῦ Πατριαρχικοῦ κλήματος εἰς δύο διοικητικοὺς οργανισμοὺς, ἑλληνικὸν καὶ βουλγαρικόν, ἢ διακόπτομεν πᾶσαν

1. Ποβλ. Σαμαρσίλου, Ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία καὶ ὁ Φάρος τοῦ Βοσπόρου, σ. 100, 115.

2. Ἡ Τουρκία καὶ οἱ ὑπ' αὐτὴν χριστιανοί, ὑπό***, Ἐν Ἀθήναις, 1867, σελ. 55.

3. «Ὁμόνοια καὶ Νεολόγος», 1867, 24 Μαρτίου.

σχέσιν πρὸς τὸ ἑλληνικόν, ὡς ἔλεγον Πατριαρχεῖον, καὶ σχηματίζομεν Ἐκκλησίαν περιλαμβάνουσάν τοὺς ὁμοφύλους μας. Ἡ οὐσία λοιπὸν τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος, ὡς ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως καὶ διαμάχης ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι οἱ Βούλγαροι δημιουργοῦσιν Ἐκκλησίαν, ὡς διοικητικὸν ὄργανισμὸν νοουμένην, ἐπὶ τῇ βάσει ἀπαράδεκτου ἐν τῷ κανονικῷ δικαίῳ ἀρχῆς, τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ. Αἱ τάσεις τὰς ὁποίας εἰσδόμεν ἐκδηλωθεῖσας ἐν τῷ πρὸ τοῦ 1860 χρόνῳ παρὰ τοῖς Βουλγάροις, ἐθνικῆς φιλοτιμίας, διαστολῆς τῆς ἱεραρχίας, τῆς γλώσσης καὶ βουλγαρικῆς παιδείας, διεμορφώθησαν ἐν τέλει κατὰ τὴν περιόδον ταύτην εἰς τὴν ἀντικανονικὴν ταύτην ἀρχήν, εἰς τὴν ὁποίαν τόσον στεροότερον ἐνέμειναν οἱ Βούλγαροι, ὅσον περισσύτερον τὸ Πατριαρχεῖον προσεπάθει νὰ πείσῃ αὐτοὺς ὅτι ἡ τοιαύτη ἀρχὴ δὲν δύναται νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑπ' αὐτοῦ καὶ νὰ ἐφαρμοσθῇ. Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Ζητήματος. Ὡς πρὸς τὰς ἐπιδειχθείσας δὲ διαθέσεις καὶ τὰ ληφθέντα μέτρα ἐκατέρωθεν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως παρατηροῦμεν ὅτι οἱ Βούλγαροι παρουσάζονται πάντοτε οὐχὶ ὡς ἐξαιτούμενοι, ἀλλ' ὡς ἀπαιτηταί, οὐχὶ ὡς διαπραγματευόμενοι, ἀλλ' ὡς ἐκβιασταί, δυστυχῶς ἀδιαφοροῦσι περὶ πάντων· ἐν μόνον θέλουσι, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ, ἐπειδὴ τὸ θέλουσι: τέλειος χωρισμὸς ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπως ὅμως αὐτοὶ πάλιν τὸν θέλουσιν, ἀδιάφορον ἂν αἱ ἀξιώσεις τῶν εἶναι κανονικαὶ ἢ ἀντικανονικαί, νόμιμοι ἢ παράνομοι. Ἐν τοιαύτῃ φάσει, ἀπὸγε τῶν Βουλγάρων, εἶδε τὸ Βουλγαρικὸν Ζήτημα ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ΣΤ'. Περὶ δὲ τῶν Πατριαρχείων, τόσον ἐπὶ Ἰωάννῃ τοῦ Β', ὅσον καὶ ἐπὶ Σωφρονίῳ Γ., παρατηροῦμεν, ἀνσσκοποῦντες τὴν πορείαν αὐτῶν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ὅτι διεπνέοντο ὑπὸ τοῦ πύθου νὰ εὕρωσι βάσιν συνδιαλλαγῆς, διατηροῦντα ὅμως πάντοτε τὸ κῆρος αὐτῶν καὶ ἀποκρούοντα τὸ στασιαστικὸν πνεῦμα τῶν λειτουργῶν αὐτῶν. Καὶ εἰς τοῦτο, μάλιστα οὐχὶ ἄνεν ἀντιφάσεως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ἐθιοσυμλεύσεως τοῦ 1860, ἐπεκαλοῦντο καὶ τὴν συνεργασίαν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου. Ἄν δὲ ληφθῇ ὅπ' ὅψιν ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον ἔεν ἀπέκρουε τὴν διεξαγωγὴν συνεννοήσεων πρὸς λύσιν τοῦ Ζητήματος, ἐφ' ὅσον οὐδεμία μεταμέλεια πρὸς ἐπαγροθίωσιν τοῦ πρᾶξ κοπήματος τῆς 3 Ἀπριλίου 1860 ἐγένετο, καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἰδρύσις καὶ ἡ λειτουργία τῆς «Ἐθνικῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας» ἦτο factum, εἶναι δίκαιον νὰ ἐξορθῇ τὸ πνεῦμα τῆς μετριοπαθείας τῶν διεπόντων τὰ τοῦ Πατριαρχείου πράγματα. Ὑπεράνω τοῦ γοήτρου ἐτέθη ἡ μητρικὴ περιοπή, ἡ εἰρήνευσις ὑπεράνω τοῦ δικαίου ἢ χάρις ὑπεράνω τῶν νόμων. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἐνεφορεῖτο, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ὁ τὸ δεύτερον ἀνακαλούμενος ἐπὶ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον Γρηγόριος ὁ ΣΤ', ὁ Βυζάντιος, ἐκλεγείς τῇ 10 Φεβρουαρίου 1867, ἔχων μέγα ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ πλεονέκτημα, ὡς παρεγγεῖρη ἦδη ὁ «Νεολόγος», ὅτι «δὲν ἦτο δημοῦργημα, οὐδ' ἀνάστημα τῆς δεινῆς ἢ δεινῆς φαρτρίας, τοῦ δεινῆς ἢ δεινῆς αἵματος, ἀλλ' ὁ ἐκλεκτός τοῦ λαοῦ, σεβαστός εἰς πάσας τὰς φαρτρίας, εἰς πάντα τὰ ἄτομα»¹.

ΑΡΧΙΜ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΚΑΡΠΑΘΙΟΣ

1. «Νεολόγος», Κωνσταντινουπόλεως, 1867. Ὀκτωβρ. 12.